

С. Ф. Домбровський*

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

На сьогодні правове регулювання інвестування в агропромислому комплексі є досить актуальною. Цим питанням займаються такі вчені, як А. В. Омелюченко, Д. С. Прейгер, Ю. В. Рубан, І. Г. Кириленко, В. В. Янчук. Проте ними недостатньо досліджені правові проблеми інвестицій особливо в АПК України.

Затяжна системна кризи в Україні зумовила різкий спад інвестиційної діяльності, особливо в агропромислому комплексі. За даними Держкомстату України, капітальні вкладення в АПК з усіх джерел фінансування за 2005-2007 рр. скоротились у понад 5 разів. Вчені юристи, економісти-аграрники зазначають, що це не достатньо для придбання сучасної сільськогосподарської техніки для аграрних підприємств.

Слід при цьому зазначити, що зменшення обсягів виробництва продукції в сільському господарстві найбільшою мірою корелювало саме з динамікою падіння обсягів капітальних вкладень у галузь. Зокрема, валова продукція сільського господарства України у 2007 році становила менше половини від рівня 2000 року. По основних видах продуктів харчування (м'ясо, ковбасні вироби, тваринне масло, молоко, сири, олія, цукор, борошно, крупи, хліб і хлібобулочні вироби, кондитерські вироби та консерви) падіння їхнього виробництва за період 2005-2007 рр. коливалось від 30 % до 40 %. Тобто у 2007 році обсяги цих продуктів становили від половини до десятої частини того, що вироблялось у 2000 році¹.

З врахуванням цього при виробленні та реалізації аграрної політики в Україні помилково робили ставку лише на створення фермерських господарств, з метою встановлення приватної власності. Адже аграрно-промислові підприємства, як основні форми економічних зв'язків в АПК які здійснюють спеціальний випуск продукції рослинництва і тваринництва, займаються її первинною обробкою і зберіганням, вступають у виробничу кооперацію з постачальниками промислової продукції для сільського господарства.

Майже повністю припинились процеси відтворення й оновлення матеріально-технічної бази АПК в Україні. Відтак, в аграрному виробництві відбувається деіндустріалізація та перехід на ручну працю. Вибуття основних засобів виробництва сільськогосподарських підприємств майже утричі перевищує їхнє надходження. Хоча капітальні вкладення у переробну сферу АПК України впродовж останніх трьох років мали тенденцію до певного зростання, їхня частка у вартості виробничих основних фондів у 2005-2007 рр. становила менше 15 %. Для збалансованого ж відтворення виробничого потенціалу аграрної сфери необхідно втричі більше інвестицій. Нині тут функціонує велика кількість інвестиційно малопривабливих, технологічно відсталих, переважно фондо- й енергоємних виробничих потужностей, неспроможних випускати високоякісні продукти харчування відповідно до вимог міжнародних стандартів та СОТ.

Трудовий аграрний потенціал, як найважливіша складова його виробничого потенціалу, також використовується з низькою ефективністю, а продуктивність праці в сільському господарстві має сталу тенденцію до падіння. Кількість працюючих у цій галузі сільського господарства, включаючи й особисте підсобне господарство, у 2006 році залишилася практично на рівні 2000 року — близько 3 млн. осіб, незважаючи на дворазове зменшення обсягу валової сільськогосподарської продукції. Все це призвело до того, що склалася критична ситуація із забезпеченням соціально-економічних основ відтворення людських ресурсів в аграрному секторі економіки. Витрати на відтворення робочої сили в сільському господарстві становлять тільки половину того низького рівня, який має місце в промисловості.

Витрати на протиерозійні та інші землекоронні і меліоративні роботи постійно зменшуються. Зокрема, витрати на охорону земельних угідь за період з 2000 по 2005 рр. скоротились у 11 разів. Площа еродованої ріллі протягом останніх років збільшилась на

© Домбровський С. Ф., 2008

* професор кафедри трудового, земельного, аграрного, екологічного і господарського права Хмельницького університету управління та права, доцент, Заслужений юрист України

¹ Прейгер Д. Сільське господарство України: вчора, сьогодні, завтра // Право України. — 2006. — № 3.

трегину і щорічно розширюється на 100 тис. га, а вміст гумусу в ґрунтах знизився на 25 %. Незважаючи на те, що за останні роки значно зменшилися обсяги виробництва аграрної продукції, індустріальні тваринницькі комплекси практично повністю припинили свою діяльність та різко зменшилися застосування мінеральних добрив й агрохімікатів, екологічний стан навколишнього природного середовища загалом майже не поліпшився. Природно-ресурсний потенціал аграрного виробництва втрачає свої відновлювальні можливості, що загрожує ресурсо-екологічній безпеці суспільства, а зрештою — й продовольчій безпеці².

Крім того в Україні існує ряд негативних обставин, які стримують надходження іноземних інвестицій, а саме:

- 1) відсутність твердої конвертованої валюти;
- 2) бюрократичні завади та легітимна невизначеність, стрімкої зміни в оподаткуванні та регулюванні зовнішньоекономічної діяльності;
- 3) суперечності чинного законодавства;
- 4) необхідність вдосконалення процесу приватизації;
- 5) відсутність, іноді, компетенції у вітчизняних державних службовців та підприємців;
- 6) застарілі системи комунікацій або повна їх відсутність, тощо;

Одним із головних факторів, який сприяє притоку іноземних інвестицій в Україну, повинна стати наявність ефективного, стабільного законодавства про іноземні інвестиції та зовнішньоекономічну діяльність³.

Проблема продовольчого забезпечення населення і продовольчої безпеки залежить не лише від фізичної потреби у продовольстві різних груп населення, а й від рівня їхньої платоспроможності. Зазначимо, що за 2007 р. реальні доходи населення України знизились у середньому більше ніж у два рази. Це негативно відбивається на вітчизняному аграрному виробництві, оскільки попит на його продукцію падає і воно не одержує необхідних коштів для модернізації та розширеного відтворення. Водночас при зменшенні обсягів і підвищенні цін на продукцію вітчизняного виробництва зростає продовольчий імпорту. Згідно світових критеріїв продовольчої безпеки країни, гранично-критичне значення імпорту не повинно перевищувати 30 %. У протилежному випадку це означатиме втрату продовольчої незалежності та безпеки української держави.

Обсяги закупівлі продуктів харчування за кордоном у продовольчих країнах збільшуються і це стимулює агробізнес держав-експортерів до нарощування їхнього виробництва. В результаті країни імпортери витрачають обмежені власні та позичені валютні кошти на закупівлю продовольства, а не сучасних агротехнологій й агрохімікатів, стійких до шкідників і хвороб сортів рослин, нових порідних ліній тварин, птиці тощо, так потрібних для піднесення власного сільського господарства. Таким чином, продовольчо залежна країна потрапляє у своєрідне “замкнене коло”. Внаслідок зростання попиту на привабливо оформлені, часто й дешевші імпортовані продукти харчування відбувається опосередковане інвестування останніх через внутрішній споживчий ринок країни-імпортера.

Піднесення ж національного агропромислового виробництва стримується відсутністю достатніх ресурсів і валютних коштів. За даними Держкомстату України, в останні два роки імпорту продукції харчової промисловості в 2 рази перевищував її експорт.

Наприкінці 2000 р. рівень продовольчої безпеки України знизився до критично небезпечної межі. За даними ООН для сільськогосподарської організації критично небезпечним вважається рівень споживання продовольства у половинному обсязі від науково обґрунтованих національних нормативів. Насамперед це стосується м'яса і риби, а також яєць, молочних продуктів, плодово-ягідної продукції та винограду. За даними Держкомстату України калорійність харчування населення за 2006 рік зменшилася до рівня 30 відсотків від нормативу. Однак за усередненими даними приховується надзвичайно велика диференціація між групами населення. Зокрема, у 2005 р. понад 40 % населення мали середньодушовий дохід нижчий за середній по Україні, а більше чверті — нижчий за межу малозабезпеченості. Відповідно третина населення знаходилась нижче межі продовольчої безпеки, а чверть — недоїдала⁴.

² Рубан Ю. Методологічні та методичні питання створення концепції розвитку сільського господарства // Економіка України. — 2006. — № 1.

³ Омельченко А. В. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україну. — К.: Юрінком, 1996. — 288 с.

⁴ Малий В. Д. Продовольча безпека та інтенсифікація сільського господарства // Віче. — 2005. — № 3.

Отже, є всі підстави стверджувати, що нині продовольча безпека України знижується до критично небезпечного рівня. Причому поки що має місце стала тенденція до подальшого погіршення ситуації.

Таким чином, зменшення інвестицій, падіння виробництва в національному аграрному комплексі і зменшення споживання вітчизняних продовольчих товарів є однією з важливих причин подальшої деградації та занепаду аграрного сектора України, зношення й руйнування його потенціалу, падіння ефективної родючості ґрунтів, зменшення вмісту в них гумусу і падіння врожайності навіть на високо родючих чорноземах. Україна починає втрачати цю велику перевагу. Структурна розбалансованість і дефіцит окремих виробничих ресурсів, насамперед, матеріально-технічних й енергетичних, призводять до неефективного використання навіть того, що ще збереглося і функціонує. Внутрішній агропродовольчий ринок України постійно поповнюється продуктами харчування закордонного виробництва, які досить часто завозяться контрабандою, нерідко сумнівної якості, з понаднормативним вмістом шкідливих інгредієнтів та простроченим терміном зберігання, що негативно позначається на здоров'ї української нації. Все це переконливо свідчить що нашій державі вкрай необхідна національна агропродовольча доктрина, виражена в спеціальному законодавчому акті.

При розробці доктрини потрібно виділити орієнтири і пріоритети. Необхідно щоб постунали прямі іноземні інвестиції в АПК України. Взагалі, інвестиції зарубіжних країн в економіку України, зокрема в сільське господарство, залишаються незначними. У 2000 році напревеликий жаль було скасовано систему пільг для іноземних інвесторів, що негативно вплинуло на динаміку вкладень і пріоритети інвесторів.

Серед основних галузей національної економіки найпривабливішою для іноземних інвесторів є харчова промисловість. Наприкінці 2005 року обсяги іноземних інвестицій у харчову промисловість, сільське господарство, боршномельно-круп'яну і комбікормову промисловості склали майже 760 млн. доларів, або 26 відсотків їхнього загального обсягу. Найбільші обсяги іноземних інвестицій в сільське господарство надійшли із США, Ліхтенштейну, Великобританії, Німеччини і Нідерландів (разом 75 відсотків), у харчову промисловість — з Нідерландів, США, Німеччини, Швейцарії і Великобританії (85 відсотків), у борошномельно-круп'яну і комбікормову промисловості — із США (90 відсотків)⁵.

Крім того, іноземні інвестиції не підлягають націоналізації, державні органи не мають права їх рекувізувати, за винятком стихійного лиха, епідемій і інших випадків передбачених законодавством⁶.

Перехід України до ринкових відносин вимагає в аграрно-промисловому комплексі розробки нових підходів до стратегії аграрної політики, спрямованої на формування продовольчої безпеки країни, пріоритетність розвитку сільського господарства, докорінну перебудову економічних, соціальних та правових відносин в аграрній сфері, свободу підприємництва та конкуренції.

Можна вважати, якщо іноземні інвестори зацікавлені згаданими регіонами і підгалуззями АПК, то це найбільш конкурентоспроможні і найбільш придатні для економічного зростання аграрні об'єкти в Україні.

При проведенні аграрної політики урядовим структурам необхідно прийняти ряд законодавчих актів на підтримку сільського господарства до вжиття реальних заходів для відродження села, яке повинно стати основою національного відродження. Тому необхідно ввести ряд змін і доповнень в Закони України "Про інвестиційну діяльність", "Про захист іноземних інвестицій на Україні", "Про зовнішньоекономічну діяльність".

Отже, в ст. 2 Закону України "Про основні засади державної політики на період до 2015 року", підкреслюється, що державна аграрна політика повинна також бути спрямована на перетворення аграрного на високоефективний, конкурентний не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках сектору економіки держави⁷.

⁵ Кириленко І. Г. Агропромисловий комплекс України: сучасний стан та погляд у майбутнє // Економіка АПК. — 2007. — № 4.

⁶ Янчук В. В. Правове регулювання здійснення іноземних інвестицій в АПК // Аграрне право України: Підручник / За ред. В. З. Янчука. — С. 604-609.

⁷ Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р., № 2982-IV // ВВР. — 2006. — № 1. — Ст. 17.